

Tartu Ülikool
Sotsiaalteaduste valdkond
Johan Skytte poliitikauuringute instituut

Karl Erik Peterson

Piiriülestest jõgede veeressursid rahvusvaheliste konfliktide allikana

Bakalaureusetöö

Juhendaja: Raul Toomla

Tartu 2025

Autorsuse deklaratsioon

Olen koostanud töö iseseisvalt. Kõik töö koostamisel kasutatud teiste autorite seisukohad, ning kirjandusallikatest ja mujalt pärinevad andmed on viidatud.

Töö sõnade arv: 8515

Karl Erik Peterson, 19.05.2025

Sisukord

Sissejuhatus	4
1. Teoreetiline ülevaade	6
1.1 Kontseptuaalne raamistik	6
1.2 Piiriüleste jõgede veeressursid	7
1.3 Konflikti teke ja veeressursside julgeolekustamine	9
1.3.1 Veeressursside põhjustatud konfliktide eripärad	10
2. Metodoloogia	13
3. Analüüs	15
3.1 Juhtumid	15
3.1.1 Araali mere valgala	15
3.1.2 Dnepri valgala	16
3.1.3 Eufrati valgala	17
3.1.4 Gangese valgala	19
3.1.5 Induse valgala	20
3.1.6 Jordani valgala	22
3.1.7 Mekongi valgala	23
3.1.8 Niiluse valgala	24
3.1.9 Uruguay jõgi	25
3.2 Järeldused	27
Kokkuvõte	29
Kasutatud kirjandus	31
Lihtlitsents	35

Sissejuhatus

Endine Egiptuse välisminister ja Ühinenud Rahvaste Organisatsiooni (ÜRO) peasekretär Boutros Boutros-Ghali on tabavalt öelnud: „Järgmine sõda Lähis-Idas võideldakse mitte poliitika, vaid vee üle.” (1985). Kuigi Lähis-Idas on sellest ajast alates mitmeid sõdu võideldud paljudel muudel põhjustel, siis pole sellise konflikti oht kuhugi kadunud. Pigem on vee üle toimuva konflikti oht suurenenud, sest kasvanud on inimeste hulk, kes vajavad veele ligipääsu ja ka majandustegevuses on vett järjest rohkem vaja. Sealjuures mängivad olulist rolli kliimamuutused, sest need mõjutavad jõgedes voolava vee kogust ning samal ajal on hüdroenergia kasutusele võtmine oluline vahend nende muutuste vastu võitlemiseks. See ei tähenda loomulikult, et vesi ei oleks kunagi varem mänginud olulist rolli rahvusvahelistes suhetes, vaid et läheneda tuleks tänapäevasest vaatepunktist. Eesmärk ei ole selgitada vee ajaloolist olulisust või ennustada tuleviku, vaid selgitada hetkel valitsevat olukorda.

Seega tuleks leida vastus, et milline on veele ligipääsu mõju tegelikult mõjutatud riikide suhtumises teistesse riikidesse, kes soovivad samuti seda vett kasutada. Samuti on oluline, kuidas käsitletakse veele ligipääsu küsimust, näiteks kas pigem elanikkonna eluliste vajaduste rahuldamise seisukohast, majanduslikust vaatepunktist või siis nähakse seda kui keskkonnaprobleemi. Viimaks teen võrdlusi erinevate juhtumite ja riikide vahel, sest arvatavasti pole veeressursside küsimus iga juhtumi puhul võrdselt tähtis. Nii sellest tähtsusest, riigi rollist veeressursi kasutajana kui ka üldisest poliitilisest kontekstist oleneb eeldatavalt, kuidas veeressurssidele ligipääsu küsimust konkreetse riigi poolt käsitletakse.

Seega on uurimisküsimusteks, et kas ja kuidas mõjutab ligipääs piiriüleste jõgede veeressurssidele erinevate riikide suhtumist neid ressursse kontrollivatesse naaberriikidesse. Hüpoteesiks oleks, et allavoolu jäävad riigid suhtuvad vaenulikumalt ülesvoolu jäävatesse riikidesse, kui vastupidi. Allavoolu jäävad riigid rõhuvad enda õigusele kasutada vett, kasutades nii majanduslikke, sotsiaalseid kui ka keskkonaga seotud argumente. Ülesvoolu jäävad riigid rõhuvad seevastu tugevamalt majanduslikele argumentidele. Mõlemad käsitlevad eeldatavalt ka riiklike huviseid, nagu julgeolek ja rahvuslik uhkus. Samuti võib loogiliselt oletada, et veeressurssidega seotud vastuolud on teravamad seal, kus riikide suhted on juba varasemalt pingelisemad ja poliitiline ebastabiilsus suurem ning ka seal, kus on kuivem kliima. Kuigi algul sai mainitud veele ligipääsust tingitud konflikti ohust Lähis-Idas, siis tegelikult pole põhjust arvata, et need probleemid oleks kuidagi Lähis-Idaga piiratud ja ei ulatuks kaugemale. Kuigi juhtumite arvu ja metodoloogia poolest ei saa võtta esindusliku valimit, siis

piisava põhjalikkuse tagamiseks ja kallutatuse vältimiseks vaatan juhtumeid erinevatest piirkondadest. Töö eesmärk pole kaardistada uusi juhtumeid, kus veeressursid on või võiksid rahvusvahelisi suhteid mõjutada, seega toetub juhtumite valik varasemale teorialle.

Samas on nendes piirkondades, kus riikide vahel on veekasutuse osas erimeelsused, võideldud paljudel muudel põhjustel, aga siinamaani pole ligipääsu veele vähemalt ametliku põhjendusena kasutatud. Seega ei saa keskenduda ainult relvastatud konfliktidele, aga uurida tasub vaid juhtumeid, kus oht konflikti tekkimiseks on arvestatav, sest paljud erimeelsused lahendatakse läbirääkimiste teel varajases faasis või siis ei peeta lahenduse leidmist oluliseks. Juhtumid, mida pole julgeolekuga kuidagi seotud, võib siinkohal kõrvale jätta, sest kui reaalselt konflikti ohtu ei ole, siis ei saa konflikti analüüsida.

Töö koosneb kolmest sisulisest peatükist. Esiteks selgitan lahti kontseptuaalse raamistiku, seejärel põhilised piiriüleste jõgede veeressurssidega seotud kontseptsioonid ning viimaks konfliktidega seotud kontseptsioonid ja veega seotud konflikti eripärad. Teine peatükk kirjeldab meetodi valikut, valimit, uurimis- ja analüüsimeetodeid. Kolmas peatükk on analüüs, mis lõpeb autori arutelu ja tõlgenustega. Töö lõpeb kokkuvõtte ja kasutatud allikate loeteluga.

1. Teoreetiline ülevaade

Esimeses alapeatükis selgitan töö teoreetilist lähtekohta, teises konfliktide olemust, kolmandas piiriüleseid veeressursse ning viimaks veeressursside üle peetava konfliktide eripära. Leian, et teema mõtestamiseks on vajalik defineerida kesksed mõisted ja selgitada käesoleva töö fookust.

1.1. Kontseptuaalne raamistik

Käesoleva bakalaureusetöö töö kontseptuaalne raamistik on konstruktivistlik, viimaste arvates ei ole rahvusvaheline süsteem midagi püsivat ega iseenesest olemas olevat – see kujuneb välja läbi riikide ja teiste rahvusvaheliste osapoolte omavaheliste suhete ja arusaamade.

Konstruktivismi puhul ei piisa ainult sõjalise jõu, majanduse või loodusvarade põhjal maailmapoliitika mõistmisest. Selle asemel tuleb vaadata ka seda, kuidas riigid ise maailma mõtestavad – millised on nende väärtused, arusaamad, identiteedid ja normid (Wendt, 1999, 1–5; 24–25). Konstruktivistide jaoks pole rahvusvaheline süsteem midagi püsivat ja objektiivset, vaid see tekib ja muutub läbi riikide ja teiste tegutsejate suhtluse ja uskumuste.

Kui rääkida veeküsimustest, näiteks piiriülestest jõgedest, siis konstruktiivne lähenemine aitab mõista, miks samad olukorrad võivad mõnes kohas viia koostööni, aga mujal konfliktini. Asi ei ole ainult selles, kas vett on vähe või palju, vaid selles, kuidas erinevad riigid või kogukonnad seda vett tajuvad ja mida see nende jaoks sümboliseerib (Zeitoun & Warner, 2006, 437–440). Näiteks võib üks riik näha jõge kui rahvusliku suveräänsuse sümbolit, teine aga kui hädavajalikku ressursi oma majanduse arendamiseks. Nii võivad juba ainuüksi erinevad arusaamad sellest, „mis see vesi üldse on“, tekitada pingeid.

Konstruktiivne vaade suunab tähelepanu ka ajaloolistele ja kultuurilistele teguritele – näiteks koloniaalajastu mõjudele või sellele, kuidas vesi on seotud rahvusliku identiteediga (Mollinga, 2008, 7–10). Lisaks uuritakse, kuidas rahvusvahelised organisatsioonid, lepingud või arutelud kujundavad seda, milline veejaotus tundub osapooltele õiglane.

Kokkuvõttes aitab konstruktivism mõista, et veekonfliktid pole ainult tehniline küsimus vee nappusest. Pigem on need seotud sellega, kuidas inimesed ja riigid veeküsimusi mõtestavad ja millise tähenduse nad neile omistavad. Sama jõgi võib ühes riigis olla koostöö ja rahu sümbol, aga teises hoopis rahvuslikult tundlik ja konfliktialdis küsimus.

1.2 Piiriüleste jõgede veeressursid

Mageveekogud, eelkõige jõed, on rahvusvaheliste suhete ja keskkonnapoliitika keskmes, eriti juhul, kui need ületavad riigipiire. Käesolevas käsitluses defineeritakse piiriülene jõgi rahvusvahelise õiguse kontekstis, lähtudes ÜRO rahvusvaheliste veekogude mittenavigatsioonilise kasutamise konventsioonist „,Vooluveekogu” – pinnavee ja põhjavee süsteem, mis oma füüsilise seose tõttu moodustab ühtse terviku ja suubub tavaliselt ühisesse lõpp-punkti“ (*United Nations*, 1997)¹. Seda süsteemi ümbritsev ala kannab nimetust valgala. Vooluveekogu kvalifitseerub piiriüleseks, kui see kulgeb läbi kahe või enama riigi territooriumi, sõltumata sellest, kas see moodustab piirijoone, voolab ühest riigist teise või läbib mõnd riiki üksnes osaliselt. Määrav on vee liikumine üle suveräänsete piiride.

Maailmas on 286 piiriülest jõge ja järve ning 592 piiriülest põhjaveekogumit, mis katavad umbes 60% maailma mageveevooludest (UN-Water, 2024). Sellistes valgalades elab ligikaudu 40% maailma elanikkonnast, rõhutades nende piirkondade olulisust globaalses veemajanduses. Prognooside kohaselt elab aastaks 2050 sama suur osa elanikkonnast valgaladel, mida ohustab tõsine veesurutus. Lisaks kogeb 57% maailma elanikest vähemalt ühel kuul aastat veepuudust (Johns & VanNijnatten, 2021, 1). Sellised andmed rõhutavad piiriüleste veekogude ja nende haldamise kriitilist tähtsust rahvusvahelises keskkonna- ja julgeolekupoliitikas.

Veeressursse käsitletakse siinkohal samuti ÜRO konventsiooni alusel, mille kohaselt reguleerib see dokument „rahvusvaheliste veekogude ja nende vete kasutamist muul otstarbel kui navigatsioon ning nendega seotud kaitse-, säilitamis- ja majandamismeetmeid“ (*United Nations*, 1997)². Seega hõlmab veeressursside mõiste nii keskkondlikke, sotsiaalseid kui ka majanduslikke dimensioone. Kaitse ja säilitamine viitavad loodusliku veekeskonna säilimisele, ent võivad hõlmata ka vee kui eluks vajaliku ressursi sotsiaalset tagatust. Samuti võib kaitse tähendada riiklike huvide kindlustamist, mis on tihedalt seotud suveräänsuse, rahvusliku identiteedi ja julgeolekuga. Majandamismeetmed viitavad veeressursside praktilisele haldamisele, rõhutades nende rolli majanduses.

Magevesi jõgedes täidab mitmeid elutähtsaid funktsioone. Seda kasutatakse joogiveena, põllumajanduslikuks niisutamiseks ja hüdroenergia tootmiseks. Viimane eeldab

¹ “Watercourse” means a system of surface waters and groundwaters constituting by virtue of their physical relationship a unitary whole and normally flowing into a common terminus.

² The present Convention applies to uses of international watercourses and of their waters for purposes other than navigation and to measures of protection, preservation and management related to the uses of those watercourses and their waters.

hüdrotehniliste rajatiste, eelkõige tammide ja veehoidlate, rajamist. Sellised rajatised muudavad veevoolu dünaamikat: ehitusetapis väheneb veevool allavoolu ning ka hiljem võib veekadu suurenda aurumise tõttu, eriti kuuma kliimaga piirkondades. Näiteks Türgi Atatürki tamm Eufrati jõel on tekitanud märkimisväärseid pingeid Süüria ja Iraagiga, kuna see mõjutab jõe looduslikku voolu ning vähendab allavooluriikide vee kättesaadavust (Carius *et al.*, 2004, 60). Sarnaselt on Mekongi jõel Hiina poolt rajatud hüdroelektrijaamad põhjustanud tõsist muret Laose, Tai, Kambodža ja Vietnami seas, kuna vooluhulga muutused kahjustavad allavoolu põllumajandust ja kalandust (Carius *et al.*, 2004, 60).

Rahvusvaheline õigus rõhutab, et veeressursse tuleb kasutada õiglaselt ja mõistlikult, vältides teisele osapoolle arvestatava kahju tekitamist (United Nations, 1997, 4-6). Samas ei ole ükski veekasutuse vorm teistest iseenesest ülimuslik, mistõttu tuleb igas olukorras eraldi kaaluda võistlevate kasutusviiside sobivust ja mõju. Näiteks Induse jõe puhul on India ja Pakistani vahel 1960. aastal sõlmitud Induse veeleping suutnud reguleerida veekasutust enam kui kuue aastakümne vältel (Carius *et al.*, 2004, 62). Ka Jordani jõe piirkonnas, kus vee jagamine on seotud keerulise poliitilise olukorraga Iisraeli, Palestiina, Jordaania ja Süüria vahel, on vee kättesaadavus ja jaotus olnud üks pikaajalise konflikti allikaid (Carius *et al.*, 2004, 62).

Keskkonnaprobleemid ja veekasutuse konkurents võivad viia pikaajaliste mõjude ja tagajärgedeni. Heaks näiteks on Aarali mere valgala, kus peamiselt Usbekistani ja Kasahstani, aga ka Tadžikistani, Türkmenistani ja Afganistani intensiivne puuvillakasvatuse ja niisutuspraktikad on viinud ühe maailma suurima järve praktilise kadumiseni (Carius *et al.*, 2004, 62). See on põhjustanud laiaulatuslikke ökoloogilisi, majanduslikke ja rahvatervise kriise. Samamoodi toob Niiluse jõgi esile konfliktipotentsiaali: Egiptuse, Sudaani ja Etioopia vaheline vastasseis Etioopia Suure Renessansi Tammi üle näitab, kuidas veeressursi valdamine võib saada riikliku julgeoleku küsimuseks (Carius *et al.*, 2004, 60).

Ka suhteliselt rahumeelsetes regioonides võivad veeküsimused põhjustada pingeid. Näiteks Uruguay ja Argentina vaheline vaidlus tselluloositehase rajamise üle Uruguay jõe kättesaadavuse, keskkonnamõjusid ning piiriülese vee kvaliteedi kaitset. Dnepri jõe puhul, mis voolab läbi Venemaa, Valgevene ja Ukraina, on hüdroenergia varustuskindlus ja põllumajandus muutunud üha olulisemaks, eriti Ukraina sõjalise ja keskkonnalise julgeoleku kontekstis (Gleick *et al.*, 2023, 12).

Need näited näitavad, et piiriüleste veeressursside haldamine nõuab riikidevahelist koostööd, mis arvestab nii looduslikku süsteemi kui ka sotsiaal-poliitilisi tingimusi. Rahvusvaheline õigus annab küll raamistikku, ent praktilised lahendused tuleb alati leida kontekstipõhiselt ja dialoogi kaudu.

1.3 Konflikti teke ja veeressursside julgeolekustamine

Rahvusvahelise konflikti uurimiseks on oluline määratleda, mida konfliktina defineerida ning kindlasti ei tohiks konfliktidena näha ainult riikide vahelisi sõdasid. Konflikt ei tähenda üksnes formaalselt välja kuulutatud sõda riikide vahel, vaid hõlmab ka teisi vastasseise, sealhulgas sõjalist sekkumist, mille tähendus ja legitiimsus on ajas muutunud. Finnemore markeerib, et 19. sajandil oli teise riigi territooriumile sissetung võlgade sissenõudmise eesmärgil legitiimne tegevus, kuid alates 20. sajandist pole see enam vastuvõetav (2003, 3). Veele ligipääsu nõudmine on sellise sissetungi analoog: mõlemal juhul nõutakse teiselt riigilt majanduslikku ressursi. Sellest järeldub, et ka sõjaline tegevus veeressursside tagamiseks ei ole rahvusvahelises poliitikas tänapäeval legitiimne.

Ometi võib sõjaline sekkumine mõnel juhul olla õigustatud, kui selle eesmärk on kaitsta inimõigusi või takistada humanitaarset katastroofi (Finnemore, 2003, 6). Siin kerkib esile normatiivne vastuolu: ühelt poolt peetakse riigi suveräänsuse üheks aluseks tema õigust kasutada ressursse oma territooriumil, teisalt võib teise riigi piirav tegevus, näiteks veevoolu tõkestamine, ohustada allavoolu riigi elanikkonna heaolu (Finnemore, 2003, 7). Sellisel juhul võidakse veeprobleemi defineerida mitte ainult ressursikonfliktina, vaid ka inimõiguste küsimusena.

Konflikti mõistmiseks veevaldkonnas ei piisa aga ainult objektiivsetest ressurside jaotuse probleemidest. Tuleb arvestada ka sotsiaalset protsessi, mille kaudu probleem üldse ohuks defineeritakse. Siin tuleb appi julgeolekustamise teooria, mille kohaselt muutub probleem julgeolekuküsimuseks siis, kui poliitiline toimija määratleb selle eksistentsiaalse ohuna ja suudab veenda publikut seda ohtu aktsepteerima (Buzan *et al.*, 1998, 24). Oluline ei ole niivõrd see, kas probleem tegelikult ohustab riigi julgeolekut, vaid see, kas see on veenvalt esitatud ohuna. See tähendab, et veeprobleemi käsitlemine julgeolekuküsimusena sõltub sellest, kuidas seda kommuniqueeritakse ja kuidas publik sellele reageerib.

Kuigi traditsiooniliselt on julgeolekustamises keskne referentsobjekt riik koos tema territooriumi, suveräänsuse ja ühiskonnaga (Buzan *et al.*, 1998, 21), võib referentsobjektiks võtta ka keskkonnategureid nagu veeressursid. Käesoleva töö kontekstis ei keskenduta mitte niivõrd erakorralistele meetmetele (nt sõjalisele sekkumisele), vaid veeprobleemi tõstatamisele poliitilise või julgeolekuohu kujul.

Siiski ei saa veeprobleemi defineerimine ohuna tugineda ainult ratsionaalsele julgeolekuloogikale. Mitzeni käsitus ontoloogilisest julgeolekust pakub lisaperspektiivi, selgitades, miks riigid ei käitu alati loogilise enesekaitseprintsipi järgi. Ontoloogiline julgeolek

viitab riigi vajadusele säilitada stabiilne identiteet ja järjepidevad tegevusmudelid. Kui riik on harjunud näiteks jõge ühepoolset kontrollima ja kasutama, võib teise riigi kaasamist tajuda ohuna oma identiteedile, isegi kui koostöö oleks ratsionaalselt mõistlik (Mitzen, 2006, 347). Mitzeni järgi ei pruugi isegi kaks „julgeolekut otsivat” riiki saavutada koostööd, kui kumbki tajub teist „ahne” osapoolena (Mitzen, 2006, 356). Veeprobleem võib seega muutuda ohuks mitte niivõrd füüsilise puuduse tõttu, vaid seetõttu, et see ohustab riigi senist käitumismustrit ja identiteeti. Ontoloogilise julgeoleku vajadus võib samuti takistada diplomaatilist lahendust, kuigi see oleks kõige efektiivsem viis konflikti vältimiseks. Teisalt kui riik on harjunud rahvusvahelise koostööga, võib see suuta olla paindlikum ja koostöövalmim ka juhul, kui mõistuspäraselt võiks oodata vastandumist (Eberle & Handl, 2020, 51). Seega ei ole määrav mitte ainult riigi objektiivne olukord, vaid ka see, millist identiteeti ta endale omistab ja millistena tajub teisi.

Kokkuvõttes on veeprobleemi defineerimine ohuna mitmetasandiline protsess, kus mängivad rolli rahvusvahelised normid ja legitiimsus (Finnemore, 2003), ohuks määratlemise kommunikatiivne akt (Buzan et al., 1998) ning identiteedist ja harjumuspärasest praktikast tulenevad ontoloogilised vajadused (Mitzen, 2006). Sellest tulenevalt võib veeprobleemi julgeolekustamine toimuda ka ilma nähtava sõjalise eskalatsioonita – piisab sellest, kui vähemalt üks osapool tajub probleemi eksistentsiaalse ohuna ja suudab seda ka teistele sellisena esitada.

1.3.1 Veeressursside põhjustatud konfliktide eripärad

Nagu varem mainitud, siis ei kasva iga erimeelsus veeressursside üle välja konfliktiks ning veelgi enam ei põhjusta iga piiriülene jõgi erimeelsusi selle veekasutuse üle. Maailmas on 195 riiki kui lugeda kõiki Ühinenud Rahvaste Organisatsiooni (ÜRO) liikmesriike ja ning kui välja arvata enamik saareriike ja Austraalia, siis piirnevad need kõik mõne teise riigiga. Omavahel piirnevatest riikidest ei jaga omavahel jõgesid kõigest 17 riikide paari, kus mitmed riigid korduvad ning millest kõik on kas kääbusriigid või asuvad kõrbetes (Brochmann, 2012, 526). See tähendab, et kui analüüsida kvantitatiivselt konflikti tõenäosust riikide vahel, mis ei jaga omavahel ühtegi jõge ja neid, mis jagavad, siis avastame, et jõgesid jagavatel riikidel on tõesti märgatavalt suurem tõenäosus omavahel sõjalisse konfliktis sattuda, kuid suuresti seletab seda riikide omavaheline piirnemine ja puhtalt kvantitatiivsete andmete põhjal on väga raske nende kahe teguri mõju eristada (Brochmann, 2012, 524). Selle eristus loomine on potentsiaalne lünk varasemates selle teema käsitlustes, mille täitmine võiks olla üks uurimistöö eesmärkidest.

Naaberriikide vahel on konfliktid tõenäolisemad kahel põhjusel: esiteks on neil suurem võimalus omavahel võidelda ja suurem kokkupuude ning teiseks võib neil olla konkurents territooriumi ja sellega seotud ressursside pärast (Brochmann, 2012, 519). Territoorium ise on ressurss, aga üks sellega seotud olulistest ressurssidest on kindlasti vesi, mida läheb vaja põllumajanduseks ja inimeste tarbeks. Jões on sealjuures huvitav juhtum, sest nende puhul pole vesi seotud ühe kindla territooriumiga vaid läbib mitmeid alasid. Seega on riikide omavaheline piirnemine veeresursside üle käivate konfliktidega seotud, aga mitte tingimata.

„Olulisus, mida mõistetakse kui iga jõe kaldal oleva riigi poolt jõe omistatud üldist väärtust (Hensele *et al*, 2008), on seega ennekõike seotud olemasoleva vee hulgaga võrreldes veeallika nõudlusega.” (Brochmann, 2012, 520)³. Samuti sõltub olulisus sellest, kas jõest püütakse arvestatavas koguses kala, kas jõge kasutatakse hüdroenergia eesmärgil, kas jõgi on laevatatav, kas seda kasutatakse põldude niisutamiseks või ammutatakse sealt muid ressursse (Brochmann, 2012, 520). Seega on piirkondades, kus vett on vähem, suurem tõenäosus, et tekib konflikt veeresursside üle. Samuti saab loogiliselt järeldada, et jõed mis on riigi majandustegevuse jaoks kesksed, omavad suuremat mõju konflikti tekkimisele.

Piiriüleste jõgedega seotud suhted on ebasümmeetrilised, sest ülesvoolu jäävad riikide ligipääs veebiressurssidele ei saa olla häiritud teiste riikide poolt, samas kui allavoolu jäävad riigid on mõjutatud ülesvoolu jäävate riikide tegevusest (Brochmann, 2012, 520). Teistpidi ebasümmeetriline suhe on siis, kui vaadata jõgesid transpordiühendustena, sest siis saavad allavoolu jäävad riigid piirata ülesvoolu jäävate riikide pääsu merele jõe kaudu (Brochmann, 2012, 520). See jääb aga selle uurimuse fookusest välja, sest see töö analüüsib vett ennast kui ressursi ja transpordi seisukohast ei ole vesi ressurss. Seega on piiriüleste jõgede puhul alati eelis ülesvoolu jääval riigil ning allavoolu jääv riik leiab suurema tõenäosusega, et teda koheldakse ebaõiglaselt.

Lähiminevikust ilmselt tuntuim seos jões oleva vee ja rahvusvahelise konflikti vahel on Kahhovka paisu õhkimine Dnepri jõel Ukrainas 2023. aastal Vene vägede poolt. Sarnaseid juhtumeid on olnud ajaloos ka varem, eriti teise maailmasõja ajal, Ukraina territooriumil õhkis punaarmee mitu tammi, tuues kaasa kümneid tuhandeid ohvreid, samuti hävitati mitmeid tamme Hollandis, Itaalias ja Saksamaal (Gleick *et al*, 2023, 1). Neid juhtumeid ühendab see, et vett ja sellega seotud infrastruktuuri kasutati relva või tõkkena üleujutuste põhjustamise kaudu (Gleick *et al*, 2023, 2). Selles mõttes on veega seotud infrastruktuuri ründamine

³ Salience, understood as the overall value that is attached to the river by each riparian (Hensele *et al.*, 2008), is thus first and foremost related to the amount of available water relative to the demand on the water source.

erakorraline meede, mis rikub Genfi konventsiooni ja ka mitmeid muid seaduseid (Gleick *et al*, 2023, 2). See jääb aga selle töö piiridest välja, sest pole põhjust arvata, et vett saaks nendes olukordades käsitleda referentsobjekti või konflikti põhjusena. Käimasolevat Ukraina-Vene konflikti tasub siiski uurida, sest Dnepri jõe vesi on oluline allikas Ukraina (kaasa arvatud Krimmi ja muude okupeeritud alade) veega varustamisel ja seeläbi põllumajanduses ning sõjategevus on veevarustusega otseselt seotud (Gleick *et al*, 2023, 12).’

Kokkuvõttes on peamiseks teoreetiliseks eelduseks, et allavoolu ja ülesvoolu asetsevad riigid käituvad veeressursside osas erinevalt, sest see mõjutab nii riigi identiteeti kui ka võimekust. Konstruktivistliku lähenemise põhjal on põhjust arvata, et riigi identiteet mõjutab selle otsust astuda konflikti või teha koostööd, Konflikti tekkimisele aitab kaasa, kui veeressursside küsimus seotakse riigi eksistentsiaalsete küsimustega ehk julgeolekustatakse. Riigi suveräänsus ja muud huvid on eeldatavalt üks argument, mida riigid veeressursside käsitledes kasutavad. Teised argumendid on eeldatavalt seotud majanduse, sotsiaalse heaolu või looduskeskkonnaga.

2. Metodoloogia

Bakalaureusetöö uurimismeetodi valik oli kvalitatiivne, mis proovis leida seoseid konfliktide tekkimise ja veeressurssidega seotud küsimuste vahel ning siduda omavahel teoorias käsitletud mõisted, julgeolekustamine ja ontoloogiline julgeolek. Abduktsioon, mida on rakendatud rahvusvaheliste konfliktide uurimisel, ühendab deduktiivse ja induktiivse lähenemise, võimaldades teooriat empiiriliste andmetega paindlikult siduda (Finnemore, 2003, 13–14). Eelkõige on rakendatud siiski induktiivset lähenemist ehk järeldused tulenevad empiirikast, kuid on teoriaga seostatud. Kuna uurimus keskendub veepoliitikas esile kerkivale identiteediloomele, lähtub see konstruktivistlikust paradigmast.

Kvalitatiivne lähenemine võimaldab süvitsi mõista, kuidas riigid konstrueerivad veega seotud konflikte ning milliseid tähendusi ja narratiive nad sellele omistavad. See lähenemine on eriti sobiv, kuna uuritav nähtus hõlmab keerukaid sotsiaalseid ja poliitilisi protsesse, mida ei saa täielikult kvantitatiivsete meetoditega mõõta (Vaismoradi *et al.*, 2013). Kvalitatiivse uurimistöö püüd tegelikkust mõista eeldab uuritava nähtuse olemuseni jõudmist, nähtuse varjatud aspektide avastamist, nähtavaks tegemist, avalikkuse ette toomist, mis sisuliselt tähendab latentse ehk varjatud tegelikkuse ilmutamist nähtavale kujule (Õunapuu, 2017, 57).

Juhtumite valik põhineb lähtuvalt bakalaureusetöö teoorias esitletud eesmärgipärasel valikul, keskendudes piiriülestele jõgedele, kus võib esineda veeressurssidega seotud pingeid või konflikte. Juhtumite valikul arvestati kahe kriteeriumiga. Esimene neist oli konflikti tõenäosus teooria põhjal ja teine andmete kättesaadavus, nimelt valiku eelduseks oli piisav hulk avalikke dokumente. Valitud üheksa juhtumit hõlmavad Niiluse (Egiptus, Sudaan, Etioopia), Mekongi (Hiina, Laos, Tai, Kambodža, Vietnam), Eufrati (Türgi, Süüria, Iraak), Amudarja ja Sõrdarja (Afganistan, Tadžikistan, Usbekistan, Türkmenistani, Kõrgõzstan, Kasahstan), Gangese (India, Bangladesh), Jordani (Iisrael, Jordaania), Induse (India, Pakistan), Dnepri (Ukraina, Venemaa) ja Uruguay jõe (Uruguay, Argentina) valgalasid. Nimetud üheksa juhtumit pakuvad mitmekesisest geograafilist ja poliitilist konteksti, võimaldades uurida erinevaid veekonfliktide dünaamikaid (Carius *et al.*, 2004).

Andmekogumisel keskenduti avalikult kättesaadavatele inglisekeelsetele dokumentidele, sealhulgas valitsuste ametlikud avaldused, meediakajastused ja rahvusvaheliste kohtute aruanded. Allikate kogumisel järgiti autoriteeti ja asjakohasust, mida hinnati institutsionaalse tausta (eelistatud olid valitsuse või ÜRO dokumendid) põhjal. Kõige rohkem sai lähtutud välisministeeriumite internetilehtedel avaldatud positsioonidest, kuid samuti rahvusvahelisest kohtupraktikast, kus see oli relevantne, ja viimaks rahvusvahelises meedias tehtud

avaldustest. Viidatud lähenemine võimaldas koguda mitmekesisist ja rikkalikku andmestikku, mis kajastab erinevaid perspektiive ja oli kooskõlas töö eesmärgiga.

Andmeanalüüs viidi läbi sisuanalüüsi meetodiga. Sisuanalüüs võimaldab tuvastada korduvaid teemasid ja mustreid andmetes. Neid mustreid sai hiljem struktureerida, andmeid kategoriseerida vastavalt uurimisküsimustele ning siduda neid teoorias käsitletud kontseptsioonidega. Analüüs toimus NVivo tarkvarakeskkonnas, kus esmalt loodi struktuur viie mõõtme (keskkond, majandus, sotsiaalne heaolu, riiklikud huvid, rahvusvaheline koostöö) kaupa. Analüüsi loogika oli induktiivne ehk koodid ja kategooriad tulenevad empiirikast ning on hiljem seostatud teooriaga.

Uurimusel oli mitmeid piiranguid, esiteks näiteks keelebarjäär, mis võis piirata nii juurdepääsu mõnele olulisele allikale (need olid saadaval ainult kohalikes keeltes) kui ka asjaolu, et inglise keel ei ole autori emakeel. Teiseks, andmete kättesaadavus riiklikele dokumentidele võis olla piiratud, tegemist võis olla tundlike või konfidentsiaalsete dokumentidega. Kolmandaks koodiraamistiku piiratus, mis on tingitud nii töö piiratud fookusest ning ei hõlmanud seetõttu kõiki teemasid. Nimetatud piirangutega tuleb analüüsi ja järelduste puhul arvestada.

3. Analüüs

Järgnevalt toon välja uurimistöö tulemused juhtumite kaupa, millele järgneb nende interpreteerimine ja üldiste järelduste tegemine.

3.1 Juhtumid

3.1.1 Araali mere valgala

Araali meri on endine sisemeri või järv Kesk-Aasias, millel puudub väljavool. Tänapäevaks on see suures osas kokku kuivanud, kuna sinna suubuvate jõgede vett kasutatakse laialdaselt põllumajanduseks. Seda toidavad peamiselt kaks jõge: Amudarja ja Sõrdarja. Sõrdarja saab oma alguse Kõrgõzstani mägedes ning läbib Fergana orgu, kus Kõrgõzstan kohtub Usbekistani ja Tadžikistaniga ning suubub läbi Kasahstani Araali mere põhjaosasse. Amudarja saab oma vee Tadžikistani ja Afganistani mägistelt piirialadelt ning alamjooksul eraldab üksteisest Karakumi ja Kõzõlkumi kõrbeid, läbides Usbekistani ja Türkmenistani. Ajalooliselt suubus see delta kaudu Araali merre, aga tänapäeval juhitakse kogu vesi eemale või siis see aurub. Selle juhtumi puhul on ülesvoolu jäävad riigid seega Afganistan, Kõrgõzstan ja Tadžikistan ning allavoolu jäävad Kasahstan, Türkmenistan ja Usbekistan. Kuigi Amudarja puhul jäädakse allavoolu, siis on Usbekistan Sõrdarja jõel Kasahstanist ülesvoolu.

Amudarja ja Sõrdarja vee massiline eemalejuhtimine põllumajanduslikel eesmärkidel sai alguse 20. sajandi keskpaigas, kui kõik need riigid peale Afganistani kuulusid Nõukogude Liidu alla. Kuna veekasutus oli keskvalitsuse poolt reguleeritud ja Afganistanil puudus tõenäoliselt tehniline, finantsiline ja poliitiline võimekus Nõukogude Liidu veevarustust mõjutada, siis ei saanud sellel hetkel tekkida rahvusvahelist konflikti nende jõgede vee üle. Küll tekkisid rahvusvahelised pinged 1990. aastatel, kui Kesk-Aasia riigid vabanesid Nõukogude võimu alt ning kahe jõe vett tuli mitmete väiksemate riikide vahel jagada. Probleemid tekkisid seetõttu, et äsja tekkinud riikidel puudusid omavahelised rahvusvahelised lepingud ja raamistikud, mille alusel veeressursse jaotada, nende vahel oli ka muidu teatav vaenulikkus ning sellises olukorras asuti veevoolu tammide abil piirama (Carius *et al*, 2004, 2).

Usbekistan peab enda välispoliitiliseks prioriteediks rahu Kesk-Aasias, kusjuures eraldi tuuakse välja piiriüleste jõgede veeressursside aus ja ratsionaalne kasutamine ning Afganistani majandusliku ülesehitamine ja seal rahu edendamine (*Ministry of Foreign Affairs of Uzbekistan*). Kõigi ülejäänute Kesk-Aasia riikidega soovitakse samuti sõbralikke suhteid,

Kasahstani nimetatakse liitlaseks, Kõrgõzstani strateegiliseks partneriks, Tadžikistaniga on arenevad suhted stabiilsuse tagamiseks ja Türkmenistani peetakse samuti sõbralikuks riigiks (*Ministry of Foreign Affairs of Uzbekistan*). Allavoolu jääva Kasahstaniga on suhted kõige tugevamad, samas kui ülesvoolu jäävates riikides soovitakse suuremat majanduslikku koostööd ja stabiilsust ning Türkmenistaniga, mis pole kummaski kategoorias on kõige nõrgemad suhted. Selle taga võib olla Usbekistani soov allavoolu jääva riigina tagada oma veevarustuse stabiilsus, proovides vältida konflikte ülesvoolu jäävates riikides, aga veeressursse iseenesest ei nähta konflikti allikana.

Tadžikistan toob välja, et Usbekistaniga sai veeressursside küsimus ja muud probleemid kahepoolsetes suhetes lahendatud 2018. aastal ning 2022. aastal tehti juba hüdroelektrijaamade osas koostööd (*Ministry of Foreign Affairs of the Republic of Tajikistan, 2025*). Türkmenistan on neutraalne riik, mis väärtustab rahu, julgeolekut ja jätkusuutlikut arengut ning näeb konfliktide lahendamise ainuõige meetodina diplomaatilisi läbirääkimisi (*Ministry of Foreign Affairs of Turkmenistan, 2022*). Seega puudub reaalne konfliktioht Amudarja veeressurssidega seoses, sest kõik osapooled eelistavad teha omavahel koostööd.

Kasahstan peab Kõrgõzstani enda liitlaseks ja näeb veeressursside alast koostööd viljakana, näiteks lahendatakse hüdroelektrijaama ehitus Kõrgõzstanis rahvusvahelise leppe alusel (*Ministry of Foreign Affairs of the Republic of Kazakhstan, 2019*). Seega saab Kasahstan hästi läbi mõlema endast ülesvoolu jääva riigiga ja Sõrdarja puhul konfliktiohtu ei nähta. Kui vahetult peale iseseisvumist puudusid tõesti rahvusvahelised lepped ja raamistikud veeressursside kasutamiseks, siis tänaseks on need olemas ilma, et oleks tekkinud suuremahulisi konflikte. Seega on Kesk-Aasia positiivne näide sellest, et veeressursside kasutamise osas tekkivaid erimeelsusi saab lahendada ilma sõjalise jõuta.

3.1.2 Dnepri valgala

Dnepr on piiriülene jõgi, mis saab alguse Venemaalt Smolenski oblastist ja voolab läbi Valgevene Ukrainasse, kus see suubub Musta merre. Ukraina jaoks on see väga keskne jõgi nii geograafiliselt kui ka majanduslikult. Dnepri ääres asub nii Ukraina pealinn Kiiev kui ka teised suured linnad nagu Dnipro ja Zaporizžja. Jõe olulisus Ukraina jaoks tuleneb ka Dnepri kaskaadist ehk siis kuuest suurest Nõukogude perioodil rajatud hüdroelektrijaamast, mis jõel asuvad ning samuti kasutatakse jõe vett kunstlikuks niisutamiseks Lõuna-Ukrainas, kaasa arvatud Krimmis. Krimmi varustas veega Põhja-Krimmi kanal, mis suleti Ukraina poolt 2014. aastal, kui Venemaa Krimmi poolsaare annekteeris. Kuigi tegelikult jäävad Valgevene ja

Venemaa Ukrainast ülesvoolu, siis Krimmi seisukohalt on ülejäänud Ukraina ülesvoolu ja kuna Venemaa peab Krimmi enda osaks, siis võivad nad end identifitseerida kui allavoolu jäävat riiki.

Kui Venemaa 2022. aastal täiemahuliselt Ukrainasse sisse tungis, siis üks nende esimesi sõjalisi tegevusi oli Lõuna-Ukrainas suurte territooriumite vallutamine. Selle üks tõenäoline eesmärk oli Põhja-Krimmi kanali taasavamine, et taastada Krimmi veevarustus, mida ka tehti. Samas muutis Venemaa Kahhovka tammi hävitamisega 2023. aastal Põhja-Krimmi kanali püsivalt kasutuskõlbmatuks, sest seda toitis Kahhovka veehoidla, mis voolas tammi purustamise järel tühjaks. Enne täiemahulise sõja algust pöördus Venemaa Euroopa Inimõiguste Kohtu poole, et nõuda muuhulgas ajutise meetmena Ukrainalt Põhja-Krimmi kanali taasavamist, kuid kohus lükkas applikatsiooni tagasi, leides, et puudub reaalne oht pöördumatuks kahjuks põhiõigustele (*European Court of Human Rights*, 2021). Seega rõhub Venemaa siinkohal inimeste põhiõigustele ning saab järeldada, et kui kohtu kaudu soovitud tulemusi ei saavutatud, siis võis see olla üks põhjus sõjalise jõu kasutamiseks vähem kui aasta hiljem.

Ukraina leiab, et Krimmi elanike mõjutava veepuuduse taga on sealsete veeressursside liigne kasutamine sõjalistel eesmärkidel Venemaa poolt (*Ministry of Foreign Affairs of Ukraine*, 2022). Kahhovka tammi ja okupeerimise osas on Ukraina positsioon, et see kahjustab Ukraina energeetikat, põllumajandust, kalandust, tööstust, transporti, tervishoidu ja inimeste toimetulekut (*Ministry of Foreign Affairs of Ukraine*, 2022). Seega ei leia Ukraina, et Põhja Krimmi kanali sulgemine kahjustaks Krimmi elanike heaolu, vaid seda teeb hoopis Venemaa. Samuti jääb osa Ukrainast, kaasa arvatud mitte-okupeeritud alad, allavoolu Kahhovka tammist, seega on tammi hävitamine Venemaa poolt otseselt negatiivselt Ukraina majandust ja sotsiaalset keskkonda kahjustanud. Ukraina käitumisest võib siin samuti leida julgeolekustamise märke.

3.1.3 Eufрати valgala

Eufrat on üks kahest suurest Mesopotaamia jõest, mis saab alguse Türgist ja suubub Pärsia lahte. Mesopotaamia on piirkond Eufрати ja Tigrise jõgede vahel, mis hoolimata oma kuivast kliimast on aastatuhandeid olnud väga viljakas põllumajanduspiirkond. Tänapäeval asub see Iraagi aladel ning lisaks läbib Eufrat Süüriat. Seega ülesvoolu jääb Türgi, allavoolu jääb Iraak ning Süüria on Türgi suhtes allavoolu, aga Iraagi suhtes ülesvoolu.

Türgi on asunud Eufrati ülemjooksule rajama arvukalt tamme, mis võivad ähvardada Süüria ja Iraagi veevarustust. Samuti asub Eufratil mitu tammi Süürias. Süürias asuvad tammid olid hiljutise kodusõja ajal mitme erineva grupi kontrolli all: kõigepealt Bashar al-Assadile lojaalsed valitsusväed, siis mässulised, siis Iraagi ja Levandi Islamiriik (ISIL), siis Ameerika Ühendriikide (USA) poolt toetatud kurdide rühmitus Süüria demokraatlikud jõud (SDF), siis Türki poolt toetatud Süüria Rahvusarmee (SNA) ning lõpuks Süüria üleminekuvalitsus. Türki poolal asuvad tammid on samuti poliitiliselt ebastabiilses piirkonnas, sest seal tegutses pikalt Kurdistani Töölispartei, mis on Euroopa Liidu (EL) ja Türki valitsuse poolt tunnustatud terroristlikuks organisatsiooniks. Niigi kuivas ja konfliktirohkes piirkonnas tekitab see kõik arvestatava konfliktiohu. Süüria jääb ka siinkohal analüüsist välja, sest sealne valitsus on võimul olnud alla poole aasta ja on põhjust arvata, et nende positsioonid rahvusvahelises poliitikas erinevad oluliselt eelmise valitsuse omadest. Kõikide kodusõja osapoolte vaadete kaardistamine veekasutuse osas ning Eufrati jõe roll selles sõjas jääb aga selle töö mahust väljapoole.

Türgi näeb end riigina, mis ei ole mageveevarude osas rikas ning et need varud ei ole piirkondade vahel võrdselt jaotunud, õigustades sellega tammide ehitamist kuivades piirkondades, et koguda kokku sademeid, mis lühikese perioodi jooksul aastast sinna langevad (*Ministry of Foreign Affairs*). Türki leiab samuti, et kuna nad ei tooda naftat ega gaasi, siis on neil õigus toota rohkem hüdroenergiat ning et see lisanduv energia on vajalik Türki kodanike elustandardi tõstmiseks, arvestades et lääneriikidega võrreldes on Türki energiatarbimine madal (*Ministry of Foreign Affairs*). Siin on näha vastandumist allavoolu jäävate Süüria ja Iraagiga, sest need riigid on mõlemad nafta ja gaasi tootjad ning Eufrat saab oma alguse just Türki kuivematest piirkondadest. Siiski ei soovi Türki nendega ise konflikti, vaid leiab veeressursid on rahvusvahelistes suhetes hoopis koostöö allikas (*Ministry of Foreign Affairs*).

Türgi toob ka välja, et neid ei tohiks käsitleda ülesvoolu jääva riigiga, sest nad jäävad allavoolu Marica ja Asi (Orontese) jõgedel (*Ministry of Foreign Affairs*). Leian, et Marica jõgi pole siinkohal relevantne, sest kuigi Türki jääb tõesti Bulgaariast allavoolu, siis asub see Türki Euroopa osas ja pole kuidagi seotud Eufrati jõega. Asi jõgi, mis on tuntud ka kui Orontese jõgi, asub tõesti Lähis Idas ning Türki jääb Süüria ja Liibanoni suhtes allavoolu. Siiski voolab see jõgi läbi Türki võrdlemisi lühikest maad ning pigem on sellega seoses tehtud koostööd Süüriaga, alustades jõe ühise tammi ehitust. Türki on ühe oma veeressurssidega seotud poliitika põhimõttena toonud välja selle, et iga piiriülese jõe valgala puhul kehtivad

spetsiifilised piirkondlikud, majanduslikud, sotsiaalsed, kultuurilised ja ajaloolised aspektid ning seega tuleks nendele juhtumitele lähened eraldi (*Ministry of Foreign Affairs*). Seega saab Türgit kohelda Eufрати puhul siiski selgelt ülesvoolu jääva riigina.

Seega põhjendab Türgi enda õigust kasutada piiriülese jõe veeressursse vähese ligipääsuga veele, taastuvenergia ja elanikkonna sotsiaalsete vajadustega. Nendele lisandub veel põhimõte, et „Igal piiriülese jõesüsteemi kaldariigil on suveräänne õigus kasutada oma territooriumil olevat vett, tekitamata teistele kaldariikidele „olulist kahju”.” (*Ministry of Foreign Affairs*)⁴. Seega rõhutakse ka suveräänsusele, kuid samas tunnistatakse, et tuleb hoiduda kahju põhjustamisest teistele riikidele.

Viimaste aastate jooksul on veehulk arvestatavalt vähenenud ning Iraagi veeressursside ministeeriumi andmetel võib Eufрат olla 2040. aastaks kuiv, kui midagi ette ei võeta (*Rudaw*, 2024). See oleks Iraagi jaoks katastroofiline, sest see võib põhjustada ulatusliku näljahäda, kui põldusid enam niisutada ei saa. 2024. aasta märtsis sõlmisid Iraak ja Türgi siiski leppe, millega Türgi garanteerib Iraagile teatud koguse vett ja loob aluse koostööprojektideks, kus Türgi aitab Iraagil ehitada tamme, kanaleid ja muud vajalikku, et veekriisi lahendada (*Rudaw*, 2024). Seega on ka väga tõsise olukorra puhul ebastabiilses piirkonnas saavutada kokkulepe veeressursside osas, ilma et see ajendaks konflikti.

3.1.4 Gangese valgala

Ganges on tuntud kui püha jõgi Indias, mis saab alguse Himaalaja mäestikust ning suubub Bengali lahte, moodustades maailma suurima jõedelta. Kuigi jõgi algab ja osaliselt lõppeb Indias, suubudes Hugli jõe kaudu merre, siis mitmed lisajõed saavad alguse Nepalis ning suur osa jõest suubub edasi Bangladeshi. India kontrollib Farakkas asuva paisu abil, kui suur osa jõe veest suubub Hugli jõkke või edasi Bangladeshi. Bangladeshi territooriumil on Ganges tuntud kui Padma jõgi ja sellesse voolab olulise lisajõena Brahmaputra, enne kui see liitub ise Meghna jõega, mis voolab Bengali lahte. Brahmaputra saab alguse Tiibeti mägismaalt Hiinast ning voolab Bangladeshi India kaudu. Kokkuvõttes saab selle juhtumi puhul lugeda Hiina ülesvoolu jäävaks riigiks, Bangladeshi allavoolu jäävaks riigiks ning India on Bangladeshi suhtes ülesvoolu, aga Hiina suhtes allavoolu.

⁴ Each riparian state of a transboundary river system has the sovereign right to make use of the water in its territory without giving “significant harm” to other riparian countries.

Selle jõesüsteemi puhul esineb sarnaselt eelmiste juhtumitega probleem, et ülesvoolu jäävad riigid võivad piirata veehulka allavoolu jäävate riikide jaoks. Nagu mainitud, saab India Gangese jõe vett Bangladeshist mööda juhtida. Samuti soovib Hiina ehitada hüdroelektrijaamu enda osale Brahmaputra jõest. Kuigi tammide abil saab üleujutusi kontrollida, siis ei ole see alati positiivne, sest India ja Bangladeshis põllumajandus põhineb suuresti riisi kasvatamisel ning riisi jaoks on üleujutused vajalikud. Lisaks vee hulgale on probleemiks jõe saastatus, sest vaatamata pühale staatusele laseb India Gangese jõkke suurel määral töötlemata reovett ja tööstusjäätmeid, lisaks veel pühast staatusest tingitult inimeste surnukehi ja kremeerimise jääke.

India ametlikus briifingus rahvusvaheliste suhete kohta Bangladeshiga, on jõgesid mainitud kui kohana, kus tuleks piiri paremini markeerida ning transpordiühendusena, aga mitte majandusliku ressursina iseenesest (Ministry of External Affairs, 2024, 2-5). Samuti on mainitud mitmeid viimase kolme aasta jooksul toimunud India ja Bangladeshis vahelisi kõrgetasemelisi sõjaväelisi visiite (Ministry of External Affairs, 2024, 3). See viitab, et India kui ülesvoolu jääv riik ei näe Bangladeshis ohuna, vaid pigem partnerina ning vett ei tõlgendata kui ressursi, mille üle peaks konkureerima.

Hiina soovib tõsta taastuvenergia osakaalu oma elektrienergia toodangus ja leiab, et hüdroelektrijaama rajamine Brahmaputra jõele (Hiinas tuntud kui Yarlung Zangbo jõgi) toob kasu kõigile Tiibetis elavatele inimestele ning et see ei mõjuta negatiivselt keskkonda ega allavoolu jäävate riikide huve ja õigusi veeresurssidele (Schipani *et al*, 2025). Samas leiavad nii India kui ka Bangladesh, et tammi ehitus häirib jõe looduslikku voolu ja häiriks ligipääsu veele põllumajanduse ja joomise jaoks (Schipani *et al*, 2025). India plaanib ka ise Brahmaputra jõele tammi ehitada, mis tekitab Bangladeshis pahameelt (Schipani *et al*, 2025). Seega on Gangese valgallas selged pinged India, Hiina ja Bangladeshis vahel, kusjuures kõik osapooled kasutavad nii sotsiaalse kui ka loodusliku keskkonnaga seotud argumente.

Vaadates põhjuseid, miks selle juhtumi puhul koostööd ei ole suudetud teha, on üks seletus seotud ontoloogilise julgeolekuga. See tähendab, et kuigi koostöö võiks olla siin kõigile osapooltele kasulik, siis eelistab India Hiinale vastanduda selle pärast, et India on Hiinaga pikka aega olnud erimeelsused piiri üle. See tähendab, et India näeb Hiinat ahnena piiritüli puhul ning seetõttu nähakse Hiinat ahnena ka veeresursside puhul, isegi kui Hiina oleks potentsiaalselt koostööle avatud. Samuti võivad olla pinged Bangladeshis ja India vahel seotud India iseseisvumise ajaga, kui Bangladesh loodi algselt Pakistani osana, põhjustades suuri erimeelsusi erinevate kogukondade vahel.

3.1.5 Induse valgala

Induse jõel on suur ajalooline tähtsus Induse tsivilisatsiooni keskmena, sest see oli esimene suurem tsivilisatsioon selles piirkonnas ning sealt pärineb ka India nimi. Sarnaselt eelmisele juhtumile asub ka see jõgi Lõuna-Aasias, saades samuti alguse Hiinast Tiibeti mägismaalt. Edasi voolab see läbi vaidlusaluse Kashmiri piirkonna, millest ligikaudu poolt kontrollib India Jammu ja Kashmiri ning Ladakhi osariikide all ning teist poolt kontrollib Pakistan Gilgit-Baltistani ning Azad Jammu ja Kashmiri provintsidena. India ja Pakistan väidavad mõlemad, et kogu piirkond kuulub neile, aga administratiivsed piirid väljendavad tegelikult kontrollitud ala. Veel on Kashmiri piirkonnas erimeelsusi Hiina ja India vahel, Aksai Chini piirkonda kontrollib Hiina, kuid seda tunnistab enda omana ka India, aga Pakistan on enda nõude sellele piirkonnale tagasi võtnud. Suurem osa jõest kulgeb läbi Pakistani, moodustades selle rahvaarvult maailma viienda riigi selgroo. India jääb selle juhtumi puhul ülesvoolu ja Pakistan allavoolu ning Hiina pole Induse jõe puhul eriti oluline osapool.

Kuna eluliselt oluline jõgi voolab läbi India territooriumi, millega on ka suured ebakõlad territooriumi osas, siis võib arvata, et Induse veeressursid võivad olla oluline konflikti allikas. Samas tuleb siin järeltule tegemisel olla ettevaatlik, sest India ja Pakistani konflikti taga võivad olla ka erimeelsused territooriumi kui ressursi üle, mitte ainult veeressursside üle. Tõenäoliselt mängivad konfliktis rolli nii mõlemad ressursid kui ka identiteet ja rutiin, sest India ja Pakistani vahel on olnud pinged mõlema riigi iseseisvumisest saati, kui britid jagasid enda India koloonia kaheks moslemi enamusega Pakistani ja hindu enamusega India vahel. Carius ja teised on leidnud, et kuigi konflikt kahe riigi vahel ei tulene erimeelsustest veeressursside osas, siis võiks alaline Induse komisjon mängida kesksel rollil kahe riigi vahelise konflikti lahendamisel (2004, 3). Tegelik olukord pole aga siiski nii läinud.

India soovib ametlikult Pakistani „normaalseid naaberlike suhteid” ning leiab, et vastutus on Pakistani, et tekitada keskkond, kus sellised suhted saaks tekkida (*Ministry of External Affairs*, 2020, 1). Mainiti, et Pakistan katkestas 2019. aastal ühepoolset diplomaatilist suhet, piiriülese ühistranspordi ning kahepoolse kaubanduse, mida saab lugeda viiteks teise osapoole isekusele (*Ministry of External Affairs*, 2020, 2-4). Alalist Induse komisjoni on briifingus samuti mainitud, kuid kirjeldati käimasolevaid projekte ja toimunud kohtumisi positsioone avaldamata (*Ministry of External Affairs*, 2020, 4). Peamise konflikti allikana näeb India seda, et Pakistan ei ole võtnud piisavalt ette, et takistada piiriüleste terroristide baseerumist enda territooriumil (*Ministry of External Affairs*, 2020, 2-3). Seega on Induse jõe temaatika India ja

Pakistani vahelistes suhetes oluline, aga tugev vastandumine ja konfliktne käitumine nende riikide vahel püsib kõrge isegi kui veeressursside jaotamise osas suudetakse teha koostööd. Olukord on siiski peale 2020. aastat muutunud, kuna 2025. aasta mais kasutasid India ja Pakistan üksteise vastu otsest sõjalist jõudu. India andis sõjalisi lööke Pakistani territooriumile seoses 22. aprillil 2025 toimunud terrorirünnakuga Pahalgamis, kuid Pakistani valitsuse esindaja mõistab India poolt sõjalise jõu kasutamise hukka kui oma suveräänsuse rikkumise, eitab Pakistani seotust Pahalgami rünnakuga ning süüdistab hoopis Indiat Pakistani-vastase terrorismi toetamises (Khan, 2025). India otsust peatada alaline Induse komisjon näeb Pakistan ühepoolse illegaalse tegevusena ning rünnakuna Pakistani rahva ja majanduse vastu (Khan, 2025). Pakistani välisministeeriumi kõneisik Shafqat Ali Khan toob välja, et Pakistan on agraarne riik ning miljonid inimesed sõltuvad alalise Induse komisjoni poolt reguleeritud veest, kinnitades alalise Induse komisjoni tegutsemist kui õnnestunud kokkulepet, mis on üle elanud kõik varasemad sõjad (2025). Ta leiab, et India kasutab lepingut relvana, aga ei tunnista India poolt lepingu peatamist ning väidab, et alaline Induse komisjon on kehtiv ja siduv (Khan, 2025). Samuti rõhub ta India diplomaatide ebakompetentsusele ning sellele, et ajalooliselt on India otsinud diplomaatilisi lahendusi Pakistaniga konfliktide lahendamiseks muuhulgas ÜRO kaudu.

India ja Pakistani vaheliste suhete keskmes on lisaks territoriaalsetele vaidlustele Kashmiri piirkonna üle terrorismi küsimus. Kuigi kumbki pool ei tunnista teise õigust omada ühetgi osa Kashmiri piirkonnast, siis on sealne kontrolljoon püsinud nii pikalt stabiilne, et see ei tekita arvestatavat vastandumist, seega on terrorism saanud peamiseks pingesallikaks nende vahel. Veeressursside küsimus kahe riigi vahel Induse jõe puhul on kahe riigi vahel pikalt lahendatud olnud nii, et mõlemad pooled on sellega rahul, isegi kui teistes küsimustes on erimeelsused püsinud. Seega pole Induse jõe puhul veeressursid konflikti põhjus, vaid pigem kasutatakse neid relvana muudel põhjustel tekkinud konflikti raames.

3.1.6 Jordani valgala

Jordan voolab Kinnereti järvest Surnumerre, kuid tänapäeval jõuab Surnumereni suhteliselt väike osa Jordani jõe veest, sest suurem osa juhitakse kõrvale põllumajanduslikel eesmärkidel. Kinnereti järv, mis on Piiblis tuntud ka kui Galile järv, on tänapäeval Iisraeli peamine magevee allikas, ainuüksi üks veejuhe juhib aastas Iisraeli tihedamalt asustatud piirkondadesse 50 miljonit kuupmeetrit vett (Tomingas, 2013, 324). Lisaks kasutatakse Jordani jõe vett

väiksemates kogustes põllumajanduseks sellega piirnevate Jordaania ja Palestiina omavalitsuse poolt.

Kinnereti järv piirneb läänes Iisraeliga ja idas Golani kõrgustikega, mis on rahvusvaheliselt tunnustatud Süüria osana, aga on alates 1967. aasta kuuepäevast sõda Iisraeli poolt okupeeritud ja 1981. aastast alates annekteeritud. Samuti okupeeriti 1967. aastal Iisraeli poolt Jordani jõe Läänekallas ehk suurem osa Palestiina territooriumist, mis varem oli olnud Jordaania kontrolli all. Jordaania tunnistas kuni 1988. aastani Läänekallast enda osana, seejärel iseseisva Palestiina osana. „Laialdaselt on väidetud, kuigi seda on ka vaidlustatud, et vähemalt osaliselt oli 1967. aasta Lähis-Ida sõja põhjuseks Araabia Liiga liikmete katse suunata Jordani jõe ülemjooks Iisraelist eemale (Elhance, 1999; Gleick, 1993).” (Brochmann, 2012, 520) (It is widely argued, although contested, for instance, that at least part of the cause of the 1967 war in the Middle East was the attempt by members of the Arab League to divert the headwaters of the Jordan River away from Israel (Elhance, 1999; Gleick, 1993).) Araabia Riikide Liiga ühendab kõiki araabia maid, kaasa arvatud kõiki Iisraeli naaberriike, aga põhiliselt ründasid 1967. aastal Iisraeli Egiptus, Jordaania ja Süüria, samuti Iisraeliga piirnev Liibanon mängis väikest rolli. Selle juhtumi puhul ei saa ei Iisraeli ega Jordaaniat pidada ei üles- ega allavoolu jäävaks riigiks, sest mõlemad mõjutavad üksteise ligipääsu veele. Süüria jääb küll ülesvoolu, aga neil puudub kontroll oma territooriumi ja sellelt voolava vee üle.

1993. aastal pidasid Palestiina Vabastusorganisatsioon ja Iisrael omavahel Oslo läbirääkimisi ning Palestiina nõustus tunnustama Iisraeli riigina, vastutasuks nõustus Iisrael tunnustama Palestiina Vabastusorganisatsiooni legitiimse läbirääkimispartnerina ja andma palestiinlastele osalise kontrolli Läänekalda üle. Jordaania kartis seetõttu enda mõju vähenemist ning sõlmis Iisraeliga 1994. aastal rahulepingu, mis sätestas ka ühised arusaamad veele ligipääsu osas (Treaty of Peace Between the State of Israel and the Hashemite Kingdom of Jordan, 1994). Iisraeli ja Jordaania Hašimiidi Kuningriigi vahelise rahulepinguga (1994) tunnistati, et Jordani jõe veeressursid pole piisavad, et rahuldada mõlema poole vajadusi ning sellest tulenevalt pandi paika, kui palju vett võib kumbki osapool suve ja talveperioodil kasutada. Iisraeli ja Jordaania rahulepingu (1994) teises lisas lepidi samuti kokku Yarmuki jõe vee kasutamine, Jordaania territooriumil olevate Iisraeli poolt kasutatud kaevude kasutamise jätkamine, Iisraeli poolt magestatud vee osaline tarnimine Jordaaniale, vee reostamise vältimine ning tahe teha koostööd mõlemale poolele rohkema vee tagamiseks. Siinkohal tuleks mainida, et Yarmuki jõgi on Jordani vasakpoolne lisajõgi, mis tähistab piiri ühelt poolt Jordaania ning teiselt poolt Süüria ja Iisraeli, kaasa arvatud Golani kõrgendike vahel. Leitud on, et isegi kui konfliktid

selles piirkonnas on jätkunud, siis vee üle sõlmitud kokkulepped on olnud vastupidavad (Carius *et al.*, 2004, 3).

3.1.7 Mekongi valgala

Mekong on Kagu-Aasia suurim jõgi, mis saab alguse Hiinast Tiibeti mägismaalt, kulgeb mööda Tai, Myanmari ja Laose piiri, läbib veel Kambodžat ning suubub Lõuna-Hiina merre Vietnami lõunaosas. Suuremas osas voolab Mekong läbi troopiliste metsade, nii et kunstlik niisutus ei ole vajalik ning selleks jõevett ei kasutata. Siiski on jõgi oluline elanike toidujulgeoleku seisukohast, sest jões on suured kalavarud. Seega on suuri probleeme tekitanud arvukate hüdroelektrijaamade ehitus ülesvoolu jäävates riikides, eriti Hiinas, sest vee hulk ja kvaliteet on alanenud. Selle juhtumi puhul on Vietnam ainus puhtalt allavoolu paiknev riik ja Hiina on puhtalt ülesvoolu jääv riik. Teised riigid täidavad mõlemaid rolle olenevalt kelle suhtes vaadata.

Mekongi jõega seoses on olemas mitmeid erinevaid koostööformaate, kuhu kõikidesse kuuluvad Kambodža, Laos, Vietnam, Tai ja Myanmar, teiseks partneriks on mitme raamistiku puhul Hiina, aga teistel juhtudel muud regionaalsed ja ülemaailmsed jõud, nagu India, Lõuna-Korea ja USA ning ka rahvusvahelised organisatsioonid, nagu Maailmapank ja Euroopa Liit (*Ministry of Foreign Affairs and International Cooperation*, 2021). Kambodža leiab, et need rahvusvahelised raamistikud on aidanud kaasa selle inimressursside ja erinevate majandussektorite arendamises (*Ministry of Foreign Affairs and International Cooperation*, 2021). Seega ei näe Kambodža Mekongi veeressursse potentsiaalse konfliktiallikana, vaid jõeäärse riigina identifitseerumine toob riigile hoopis kasu.

Vietnami Kommunistliku Partei Keskkomitee peasekretär ja riigi president To Lam suhtub Hiinasse kui strateegilisse partnerisse ning loodab Hiinaga ja sealtpärast investoritega koostööd süvendada (*Ministry of Foreign Affairs*, 2024). Kui arvestada, et mitte väga kauges ajaloos on nende kahe riigi vahel olnud sõda ning et jagatakse potentsiaalselt konfliktset jõge, siis on selline avaldus allavoolu jääva riigi poolt üllatav. Sellest võib järeldada, et ka Vietnam jaoks pole Mekong piisav konfliktiallikas. Samas võidakse aga karta Hiinale vastu seista ja otsitakse nendega koostööd seetõttu, et nende mõju regioonis on niivõrd tugev.

Kuigi Laose jaoks on Mekongi jõgi väga oluline, siis pole nad selle osas kõrgetasemeliselt sõna võtnud, vaid on töötanud ekspertide tasemel koostööformaatide raames. Tai piirneb Mekongiga suhteliselt lühikeselt, seega pole see teema nende jaoks niivõrd prioriteetne ja ei kajastu nende välispoliitikas. Myanmar on hetkel kodusõjas, ning Mekongiga piirnevad alad ei ole valitsuse

kontrolli all, seega ei ole valitsuse positsioon siinkohal oluline. Hiina pole samuti aktiivselt Mekongi teemal sõna võtnud, mis on ka loogiline, arvestades et Hiina on ülesvoolu jääv riik. Seega saab Mekongi puhul järeldada, et veeressursside küsimust ei julgeolekustata mitte ühegi osapoole poolt ning pigem soovitakse teha omavahelist koostööd või ei mainitagi jõge rahvusvaheliste suhete kontekstis. Kui teist osappolt nähakse koostöövõimelisena, siis ollakse ka ise valmis rohkem koostööd tegema.

3.1.8 Niiluse valgala

Niiluse on maailma pikim jõgi, mille valgalasse jäävad järgnevad riigid: Burundi, Rwanda, Uganda, Lõuna-Sudaan, Sudaan, Egiptus, Etioopia ning väiksemal määral ka Keenia, Tansaania, Kongo DV ja Eritrea. Niilusel on kaks peamist haru, Sinine ja Valge Niilus, mis algavad vastavalt Tana järvest Etioopias ning Victoria järvest Ugandas ja kohtuvad Sudaani pealinna Hartumi juures. Kuigi Valge Niilus on pikem ja selle valgala asub rohkem riike, siis rohkem probleeme tekitab Sinine Niilus, mis annab Niiluse veest suurema osa. Etioopias algava jõeosa veest sõltuvad allavoolu jäävad Sudaan ja eriti Egiptus, mille rahvastik on väga tugevalt koondunud Niiluse orgu ja delta ümbrusesse. Egiptus on ühest piiriülesest jõest sõltuvuse ekstreemne näide, sest 97% Egiptuse magevee ressurssidest moodustab Niilus ja 95% Niiluse veest tuleb väljastpoolt Egiptust (Brochmann, 2012, 520). Egiptus näeb eksistentsiaalse ohuna Etioopia otsust ehitada Suur Etioopia Renessanssi Tamm (GERD), sest tamm võib põhjustada häireid veevoolus (Yibeltan, 2024).

Lihtsustamise eesmärgil vaadatakse Egiptust siinkohal kui allavoolu jäävat riiki ning Etioopia on ülesvoolu jääv riik. Valge Niiluse valgala olevad riigid jäävad välja, sest neil on allavoolu jäävatele riikidele väiksem mõju ning Sudaan jääb välja, sest seal on käimas kodusõda ja puudub ühene valitsus, millel oleks kogu riigi üle kontroll. Etioopia jaoks on tammi rajamine ja selle täitmine väga olulised, et tagada elekter miljonitele oma kodanikele ja seeläbi tagada oma majanduse areng (Yibeltan, 2024). Egiptus soovib leida, et koloniaalajastust pärinevad lepingud annavad neile õiguse vetostada ülesvoolu jäävaid projekte ning et Etioopial puudub seetõttu õigus reservuaari ilma kokkulepet saavutamata täita (Yibeltan, 2024). Mõlemad pooled on viinud selle küsimuse arutamiseks ÜRO Julgeolekunõukogusse, lisaks on Egiptus asunud sõjaliselt toetama Somaaliat, millel on tugevad erimeelsused Etioopiaga (Yibeltan, 2024). Seega on mõlemad osapooled teema julgeolekustanud ehk sidunud riigi eksistentsiaalsete huvidega. Diplomaatiliselt lahendust on proovitud leida, aga mõlemad pooled süüdistavad teineteist järeleandmatutes ning alates 2020. aastast on Etioopia tammi taga olevat

reservuaari juba täitnud (Yibeltan, 2024). Seega on ilmselt tegu kõige suuremat reaalselt konfliktiohtu kujutava juhtumiga siinses valikust.

3.1.9 Uruguay jõgi

Uruguay jõgi saab alguse Brasiiliast, aga suurema osa oma pikkusest tähistab see Argentina ja Brasiilia vahelist ning alamjooksul Argentina ja Uruguay vahelist piiri enne La Plata lehtersuudmesse suubumist. Jõe Argentina poolset paremkallast kutsutakse Mesopotaamia regiooniks, sest see paikneb Parana ja Uruguay jõgede vahel, samamoodi nagu algne Iraagis asuv Mesopotaamia paikneb Tigrise ja Eufrati jõgede vahel. Kuigi erinevalt Iraagist on sademeid selles regioonis piisavalt ja põllumajandus ei sõltu kunstlikust niisutusest, siis on ka seal tekkinud probleeme veeressursside üle. Argentina ja Uruguay vahelisi erimeelsusi tekitas Uruguay otsus ehitada jõe äärde tselluloositehas seda eelnevalt Argentinaga kooskõlastamata. Erinevalt paljudest eelnevatest juhtumitest ei tekitanud probleemi see, et Argentina ei saaks piisavalt vett, vaid pigem tekitas muret vee kvaliteet. Kuna Brasiiliaga kummalgi konflikti pole, siis pole selle juhtumi puhul vajalik riikide allavoolu ja ülesvoolu jäävateks jagamine.

1975. aasta statuudi järgi pidanuks Uruguay Argentinat teavitama, enne kui lubas ehitada Uruguay jõe äärde kaks tselluloositehast ning Argentina pöördus seetõttu 2006. aastal Uruguay vastu Rahvusvahelise Kriminaalkohtusse (*International Court of Justice*). Kohus ei peatanud tehaste ehitust, aga Uruguay esitas Argentina vastu kaebuse, sest protesteerijad olid piiriülese silla blokeerinud (*International Court of Justice*). Kohus leidis lõpuks, et Uruguay rikkus 1975. aasta statuuti, jättes Argentinat ehitusest teavitamata, aga tehased ei kujuta jõe otsesest ohtu (*International Court of Justice*). Kuigi riikide vahel olid olulised pinged, siis otsiti algusest peale kohtu kaudu lahendust ning see ka leiti, seega polnud tegelikult olulist konfliktiohtu. Selle taga võib olla see, et Lõuna-Ameerikas on 20. sajandi jooksul olnud väga vähe rahvusvahelisi konflikte ja ontoloogilise julgeoleku teooria kohaselt otsivad riigid seega omavahel eelkõige koostööd, mitte konflikti.

3.2 Järeldused

Tabel 1. Üles- ja allvoolu paiknevate riikide jaotumine kategooriate alla.

	Keskkond	Majanduslikud huvid	Sotsiaalne olukord	Julgeolekustamine ja riiklikud huvid	Koostöö otsimine
Ülesvoolu jäävad riigid	Hiina, India	Tadžikistan, Kõrgõzstan, Hiina, India, Etioopia, Türgi	Ukraina, Türgi, Hiina, India, Etioopia	Türgi, Etioopia	Tadžikistan, Kõrgõzstan, Hiina, India, Etioopia, Türgi
Allavoolu jäävad riigid	India, Bangladesh	Usbekistan, Türkmenistan, Kasahstan, Bangladesh, India	Ukraina, Iraak, India, Bangladesh, Egiptus	Venemaa, Egiptus, Pakistan	Usbekistan, Türkmenistan, Kasahstan, Iraak, Pakistan, Vietnam
Selgelt liigitamata riigid	Argentiina, Uruguay	Ukraina	Ukraina	Venemaa, Iisrael, Jordaania	Argentiina, Uruguay, Iisrael, Jordaania, Laos, Kambodža

Kirjandusest leitud potentsiaalsed veeressursside üle võideldavate konfliktide allikad ei osutunud enamuses realselt konfliktiohtlikeks. Üheksast juhtumist viie puhul on riigid otsustanud omavahel hoopis koostööd teha, mitte küsimust julgeolekustada. Mekongi äärde jäävate riikide puhul on koostöö eriti silmapaistev, sest jõe üle tehtav koostöö on riike hoopis omavahel ühendanud ja probleeme ei tooda riiklikul tasemel avalikult välja. Teine tähelepanuväärne koostöö piirkond on Araali mere valgala, kus puudub regionaalne raamistik veeressursside reguleerimiseks, aga tugevate kahepoolsete sidemete abil on välditud konflikte üles- ja allavoolu jäävate riikide vahel. (vt. Tabel 1)

Üks juhtumitest, kus koostöö on olulisel kohal on Induse jõgi, kus on juba pikalt tegutsenud alaline Induse komisjon, kuid nüüd kasutatakse seda India poolt ära relvana, peatades selle töö. Teine juhtum, kus vett kasutatakse relvana on Dnepri jõgi, kus seda tehti palju otsesemalt, kui Venemaa õhkis Kahhovka tammi. Jõe relvana kasutamine ei ütle aga midagi selle kohta, kas konflikti põhjus on veega seotud. Pakistani ja India vahelise konflikti peamiseks põhjuseks on julgeolekuprobleemid seoses terrorismiga, samas kui Venemaa ja Ukraina puhul võivad veeressursid olla üks võimalik sõja põhjustest.

Kui rääkida veeressurssidest, siis on majandus kesksel kohal. Seda mainiti olulise faktorina viie juhtumi puhul (Araali meri, Dnepr, Eufrat, Ganges, Niilus), kusjuures ülesvoolu jäävad riigid mainisid viiel korral, samas kui allavoolu jäävad riigid kolmel korral ning selgelt liigitamata või mõlemat rolli täitvad riigid kolmel juhul (vt. Tabel 1). Seega näevad majanduslikke argumente tähtsamana tõesti ülesvoolu jäävad või mõlemat rolli täitvad riigid ning allavoolu jäävad riigid lähevad kaasa siis, kui teised piirkonna riigid neid argumente kasutavad.

Suuresti on majanduslikest argumentidest raske eristada sotsiaalseid argumente, näiteks põllumajandus võib liigituda mõlema alla. Põllumajanduslike argumente kasutasid sotsiaalsetena aga mitte majanduslikena need riigid, mis asuvad kõrbealadel ja kelle põllumajandus sõltub täielikult üksikutest jõgedest nagu see on Egiptuse ja Iraagi puhul. Samuti nähti ka elektrienergia arendamist sotsiaalse vajadusena ülesvoolu jäävates riikides nagu Hiina, Etioopia, Türgi ja Ukraina (vt. Tabel 1). Kuigi mõlemal juhul on soovitakse vett kasutada hüdroenergia ja põllumajanduse nimel, siis majanduslike argumentide korral kaldutakse tegema koostööd, samas kui sotsiaalsel õiglusel põhinevad argumendid üksi ei aita koostööle kaasa.

Keskkonna argument mängis rolli kahe juhtumi puhul, mis on omavahel üsna erinevad (vt. Tabel 1). Gangese valgala puhul vastandati ülesvoolu jäävate riikide soovi kaitsta keskkonda läbi taastuvenergia arendamise sooviga kaitsta jõge ennast allavoolu jäävate riikide poolt. Uruguay jõe puhul kasutas keskkonna argumenti reostusele viidates Argentina. Seega polnud keskkonnaga seotud argumendid eriti levinud.

Julgeolekustamine toimus viie juhtumi puhul üheksast. See ei ole aga takistus koostöö jaoks, nagu võiks arvata, sest Induse, Jordani ja Eufrati jõgede puhul suudeti hoolimata sellest koostööd teha (vt. Tabel 1). Samas on Niiluse puhul veeressursside julgeolekustamine toimunud tugevalt ja kahepoolset ning koostöö pole toiminud. Venemaa proovis Ukraina ees eelist saada läbi kohtu, kuid selle ebaõnnestumisel kasutas sõjalist jõudu. Kuigi veeressursside üle peetavat sõda on pikalt kardetud Lähis-Idas, siis on võimalik, et osaliselt selle poolt põhjustatud sõda käib hoopis Euroopas, mis ei ole kuiva kliimaga piirkond.

Ontoloogiline julgeolek tuleb välja nelja juhtumi puhul. Mekongi ja Uruguay juhtumite puhul suunab see koostööd tegema ehk koostöö sünnitab koostööd. Dnepri ja Gangese juhtumite puhul suunab ontoloogiline julgeolek aga konflikti suunas, sest Ukraina ja Venemaa on niigi sõjas ning Hiina ja India vahel on olulised pinged piiride üle ja need pinged kanduvad üle ka veeressursside küsimusse. (vt. Tabel 1)

Kokkuvõte

Uurimistöö probleem seisneb selles, et kuidas mõjutavad piiriüleste jõgede veeressursid riikide omavahelisi suhteid ja millised tegurid määravad selle käsitlemise prioriteetid erinevates riikides. Eesmärk oli välja selgitada, kuidas mõjutab ligipääs piiriüleste jõgede veeressurssidele rahvusvaheliste konfliktide tekkimist tänapäeval.

Peamine teoreetiline argument oli, et erimeelsusi veeressurssidele ligipääsu osas on lihtne lahendada diplomaatiliselt, aga kui teema seotakse riigi julgeoleku, suveräänsuse või muude eksistentsiaalsete küsimustega, siis pole riigid enam niivõrd nõus koostööd tegema. Sellega seostub tegelikult argument, et majandusliku mõju suurusel on konfliktide tekkimise tõenäosus, sest teatud hetkest alates pole see enam majanduslik, vaid eksistentsiaalne sotsiaalne küsimus. Samuti on tähtis argument, et rahvusvahelised suhted on piiriüleste jõgede puhul ebasümmeetrilised ehk ülesvoolu jääval riigil on rohkem võimu kui allavoolu jääval. Vaatasin teadlikult konflikte, kus puudub reaalselt militaarne tegevus, sest seda on raske tänapäeval legitimeerida, välja arvatud inimõiguste kaitseks. Teoriast tuleneb ka argument, et pikalt omavahel vaenulikud olnud riigid on ka veeressursside puhul omavahel vaenulikud, samuti võib mõni riik olla ahnem ja mõni koostööaltim.

Uurimiseesmärgi täitmiseks kasutasin sisuanalüüsi ja seostasin leitud mustreid teooriaga. Uuritavad juhtumid põhinesid varasemal teorial. Andmetena kasutasin eelisjärjekorras internetis avaldatud välisministeeriumite avalike positsioone ning kui see polnud võimalik, siis kasutasin rahvusvaheliste kohtute teateid või rahvusvahelisi lepinguid ning viimase võimalusena rahvusvahelist meediat.

Leidsin, et enamasti lahendatakse veeressursside puudutavad küsimused diplomaatiliselt rahvusvahelise koostöö kaudu, eriti kui tegu on vaid majanduslike küsimustega. Samas ei ole ka küsimuse julgeolekustamine või varasem pikaajaline konflikt tingimata olnud takistuseks veeressursside osas koostöö tegemisel. Kahel juhul selgitas koostöö tegemist ontoloogiline julgeolek ja kahel juhul selgitas see kalduvust konfliktile.

Majanduslikud argumendid olid põhilised, mida kasutati veeressurssidest kõneledes. Nendega kattusid suuresti, aga mitte täielikult sotsiaalseid vajadusi rõhutavad argumendid. Suveräänsusega seotud argumendid olid relevantset viiel juhul, millest kolmel korral oli koostöö siiski olemas. Keskkonnaga seotud argumentidel oli kõige väiksem mõju, kuna need olid relevantset vaid kahe juhtumi puhul, aga kui üks osapool neid kasutas, siis tegid seda kõik. Seega mõjutavad piiriülelised jõed riike väga erinevalt, selgelt oli märgata erinevus üles- ja allavoolu jäävate riikide vahel. Ülesvoolu jäävad riigid kasutasid ülekaalukalt majanduslike

argumente, samas kui allavoolu jäävate riikide hulgas olid sotsiaalsed argumendid populaarsemad.

Kuigi üks peamised hüpoteese, et veeressurssidele ligipääsu julgeolekustamine suurendab konflikti ohtu, ei saanud kinnitust, siis on see maailma vaatest positiivne, et isegi sellisel juhul on võimalik koostööd teha. Üldine järeldus võiks olla, et veeressursside üle konflikti tekkimise oht võib olla üle tähtsustatud, sest empiirilisel pole seda eriti juhtunud. Leian, et edaspidi tasuks uurimuse eesmärk defineerida teistpidi ehk siis kuidas mõjutavad piiriülesed jõed rahvusvahelise koostöö tekkimist, kuna see on palju levinum kui konfliktid. Saadud tulemusi saaks kasutada koostöö soodustamiseks seal, kus seda veel pole tekkinud. Kindlasti saab kõiki juhtumeid analüüsida palju põhjalikumalt, eriti tuleks seda teha Dnepri jõe valgala puhul. Seal tuleks võrrelda veeressursside mõju konflikti tekkele teiste potentsiaalsete teguritega, enne kui saab väita, et veeressurssidele ligipääs oli Venemaa motivatsiooniks Ukrainat rünnata.

Kasutatud kirjandus

Brochmann, M. (2012). Shared rivers and conflict – A reconsideration. *Political Geography*, 31(8), 519-527.

Buzan, B., Wæver, O., de Wilde, J. (1998). Security analysis: Conceptual apparatus. *Security: A new framework for analysis* (21–48).

Carius, A. Dabelko, G.D. Wolf, A. T. (2004). Water, conflict, and cooperation. *Environmental Change and Security Project Report*, 10, 60-66.

Eberle, J. Hendl, V. (2020). Ontological Security, Civilian Power, and German Foreign Policy Toward Russia. *Foreign Policy Analysis*, 16, 41–58.

European Court of Human Rights. (2021). Inter-State application brought by Russia against Ukraine (ECHR 240). <https://hudoc.echr.coe.int/eng-press?i=003-7085775-9583164> (kasutatud 16.05.2025)

Finnemore, M. (2003). The purpose of force. *The purpose of intervention: Changing beliefs about the use of force*, 1–23. Cornell University Press.

Gleick, P. Vyshnevskiy, V. Shevchuk, S. (2023). Rivers and water systems as weapons and casualties of the Russia–Ukraine war. *Earth's Future*, 11(10), 1-13.

International Court of Justice. Pulp Mills on the River Uruguay (Argentina v. Uruguay). <https://www.icj-cij.org/case/135> (kasutatud 16.05.2025)

Johns, C., & VanNijnatten, D. (2021). Using indicators to assess transboundary water governance in the Great Lakes and Rio Grande-Bravo regions. *Environmental and Sustainability Indicators*, 10, 100102. <https://doi.org/10.1016/j.indic.2021.100102> (kasutatud 18.05.2025)

Kaakinen, I. Lehtinen, A. (2016). A bridge that disconnects – On shared and divided socio-spatialities in the pulp mill conflict between Uruguay and Argentina. *Forest Policy and Economics*. Volume, 70, 106-112.

Khan, S. A. (2025). *Transcript of the press briefing by the spokesperson on Friday, 09 May 2025. Ministry of Foreign Affairs, Pakistan.* <https://mofa.gov.pk/press-releases/transcript-of-the-press-briefing-by-the-spokesperson-on-friday-09-may-2025>

Ministry of External Affairs. (2020). Bilateral Brief POK. <https://www.mea.gov.in/bilateral-briefs.htm> (kasutatud 15.05.2025)

Ministry of External Affairs. (2024). India- Bangladesh. <https://www.mea.gov.in/bilateral-briefs.htm> (kasutatud 15.05.2025)

Ministry of Foreign Affairs. Türkiye's Policy on Water Issues. https://www.mfa.gov.tr/turkiye_s-policy-on-water-issues.en.mfa (kasutatud 15.05.2025)

Ministry of Foreign Affairs. (2024). Top leader's state visit to China opens new chapter in bilateral ties: expert. https://www.mofa.gov.vn/en/tt_baochi/tcbc/ns240826155849 (kasutatud 15.05.2025)

Ministry of Foreign Affairs and International Cooperation. (2021). Mekong Cooperation Framework. <https://www.mfaic.gov.kh/Page/2021-02-08-Mekong-Cooperation-Framework> (kasutatud 15.05.2025)

Ministry of Foreign Affairs of the Republic of Kazakhstan. (2019). Kazakhstan - Kyrgyzstan. <https://www.gov.kz/memleket/entities/mfa/press/article/details/547?lang=en> (kasutatud 15.05.2025)

Ministry of Foreign Affairs of the Republic of Tajikistan. (2025). On cooperation of the Republic of Tajikistan with the Republic of Uzbekistan. <https://www.mfa.tj/en/main/view/145/relations-of-tajikistan-with-uzbekistan> (kasutatud 16.05.2025)

Ministry of Foreign Affairs of Turkmenistan. (2022). Foreign Policy. <https://www.mfa.gov.tm/en/articles/3> (kasutatud 16.05.2025)

Ministry of Foreign Affairs of Ukraine. (2022). Temporary Occupation of Crimea and City of Sevastopol. <https://mfa.gov.ua/en/temporary-occupation-autonomous-republic-crimea-and-city-sevastopol> (kasutatud 15.05.2025)

Ministry of Foreign Affairs of Uzbekistan. International cooperation. <https://gov.uz/en/mfa/sections/o-zbekiston-respublikasi-tashqi-siyosati> (kasutatud 16.05.2025)

Mitzen, J. (2006). Ontological Security in World Politics: State Identity and the Security Dilemma. *European Journal of International Relations*, 12(3), 341-370.

Mollinga, P. P. (2008). Water, politics and development: Framing a political sociology of water resources management. *Water Alternatives*, 1(1), 7–23.

Rudaw. (22.04.2024). Iraq and Turkey sign multi-billion dollar strategic water agreement. <https://www.rudaw.net/english/middleeast/iraq/220420244> (kasutatud 16.05.2025)

Schipani, A. Leahy, J. Millard, R. (27.01.2025). India voices alarm over China's plans to build world's largest dam in Tibet. *Financial Times*. <https://www.ft.com/content/3d1a4333-57e9-4e04-b144-882ca3e7fab7> (kasutatud 16.05.2024)

Zeitoun, M., & Warner, J. (2006). Hydro-hegemony – a framework for analysis of trans-boundary water conflicts. *Water Policy*, 8(5), 435–460.

Treaty of Peace Between the State of Israel and the Hashemite Kingdom of Jordan. (1994). <http://www.kinghussein.gov.jo/peacetreaty.html> (kasutatud 11.05.2024)

Tomingas, A. (2013). *TEA entsüklopeedia, 10. köide: Kallas-klarnet*. TEA kirjastus.

United Nations. (1997). Convention on the law of the non-navigational uses of international watercourses. (UN Doc.A/RES/51/229) 1-18.

UN-Water. (2024). *Transboundary Waters*. <https://www.unwater.org/water-facts/transboundary-waters> (kasutatud 18.05.2025)

Vaismoradi, M., Turunen, H., & Bondas, T. (2013). Content analysis and thematic analysis: Implications for conducting a qualitative descriptive study. *Nursing & Health Sciences*, 15(3), 398–405.

Õunapuu, V. (2017). *Kvalitatiivne uurimisviis sotsiaalteadustes*. Tartu Ülikooli Kirjastus.

Wendt, A. (1999). *Social Theory of International Politics*. Cambridge University Press.

Yibeltan, K. (09.09.2024). Ethiopia hits out at Egypt as Nile dam row escalates. *BBC*.
<https://www.bbc.com/news/articles/cp3dgn5o> (kasutatud 16.05.2025)

Lihtlitsents

Mina, Karl Erik Peterson, (isikukood: 50310102726) annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) enda loodud teose „Piiriüleste jõgede veeressursid rahvusvaheliste konfliktide allikana“, mille juhendaja on Raul Toomla,

- reprodutseerimiseks säilitamise ja üldsusele kättesaadavaks tegemise eesmärgil, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace'is lisamise eesmärgil kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni;
- üldsusele kättesaadavaks tegemiseks ülikooli veebikeskkonna kaudu, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace'i kaudu kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni;
- olen teadlik, et punktis 1 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile;
- kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei rikuta teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse seadusest tulenevaid õigusi.